

# יסודות יומא

## שיעור ראשון

### סדר עבודת יום הכיפורים – טעמו ומהותו

#### מקורות

- א. ויקרא פרק טז; [במדבר ל, ז-יא]
- ב. רש"י ויקרא טז, ב-ג; רמב"ן שם, ב ד"ה וטעם בכל עת; רשב"ם שם, ב; [ראב"ע שם, ב; חזקוני שם, יג]
- ג. משנה כלים פ"א מ"ט
- ד. ויקרא רבה פרשת אחרי מות כא, ז; מדרש הגדול ויקרא א, ב
- ה. חכמת אדם סוף הלכות אבלות

#### רמב"ן ויקרא פרק טז פס' ב

וטעם 'בכל עת', בעבור שכבר הזכיר יום הכיפורים, שאמר 'וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה', אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק 'בזאת', כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים. ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמר 'והביא מבית לפרוכת'. ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי, ויחזור ויאמר כי יהיה אחת בשנה.

#### רשב"ם ויקרא פרק טז פס' ב

כי בענן אראה על הכפורת - לפי פשוטו: שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפורת, כדכתיב 'ודיברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים', ואם יראה הכהן ימות. לפיכך כשיכנס ביום הכיפורים ציוהו הקב"ה להקטיר קטורת בפנים תחילה להחשיך את הבית בענן הקטורת ואחר כך יביא דם הפר ודם השעיר.

#### ראב"ע ויקרא פרק טז פס' ב

כי בענן - הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת שיעשה ענן, ולא יראה הכבוד פן ימות. והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם בענן. ויש אומרים, כי פירוש 'כי בענן' - בעבור כי אני דר בענן על הכפורת, כטעם 'ה' אמר לשכון בערפל'.

#### חזקוני ויקרא פרק טז פס' יג

נתן את הקטרת שהרי נאמר למעלה 'כי בענן אראה על הכפורת', וכדי שלא להסתכל בשכינה, כדכתיב 'כי לא יראני האדם וחי', צריך להחשיך את הבית תחלה בנתינת הקטרת. זהו שנאמר 'וכסה ענן הקטרת את הכפורת', ואחר כך יביא את הדמים שם.

## ויקרא רבה כא, ז

אמר רבי יהודה ברבי סימון: צער גדול היה לו למשה בדבר הזה, אמר אוי לי שמא נדחף אהרן ממחיצתו... אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לא כשם שאת סבור, לא עת לשעה ולא עת ליום ולא עת לשנה ולא עת לשנים עשרה שנה ולא עת לשבעים שנה ולא עת לעולם, אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס, ובלבד שיהא נכנס כסדר הזה.

## מדרש הגדול ויקרא א, ב

דבר אל אהרן אחיך וכו' – יכול אימתי שירצה יביא כסדר הזה ויבוא? דבר הלמוד מסופו: 'אחת בשנה' – אחת בשנה הוא נכנס, אינו נכנס כל זמן שירצה.

## חכמת אדם סוף הלכות אבלות

ונראה לי על פי מה ששמעתי בשם מחותני הגאון החסיד מוה"ר אליהו, שדקדק מה שאמרו בגמרא הביאו רש"י על פס' 'ובא אהרן', ופירש רש"י: 'כל הפרשה נאמרה על הסדר חוץ מפסוק הזה', ע"ש ברש"י. וקשה, וכי לא יוכל התורה לסדר הפסוקים כמו שסידרם רש"י, ורמב"ן דחק בזה. ותירץ הוא ז"ל על פי מדרש רבה בפרשה זו פרשה כ"א: 'אמר רבי יודן בר סימן: צער גדול כו' ואל יבא בכל עת – יש עת לשבעה שנים ויש עת לשבעים שנים כו', א"ל הקב"ה: לא עת לשנה ולא לז' שנים כו', אלא בכל שעה שהוא רוצה לכנס יכנס, רק שיכנס כסדר הזה', עד כאן. נשמע מזה שדוקא שאר כהנים גדולים אסורים לכנס לקדשי קדשים אלא ביום הכפורים, אבל אהרן היה מותר לכנס בכל שעה ושעה רק שיכנס בסדר העבודה שנאמר בפרשה זו. ולפי זה התורה דקדקה בסדר, שהרי הטעם שאמרו בגמרא דקרא ד'ובא אהרן' הוא שלא כסדר, דגמירי דה' טבילות וי' קדושין לכהן גדול ביום הכפורים ואי כסדר הכתוב לא משכחת אלא ג', וזה דוקא ביום הכפורים היה הלכה למשה מסיני דצריך ה' טבילות, אבל כשירצה אהרן לעבוד בשאר ימות השנה לא גמירי הלכתא, ואם כן באמת אינו אלא ג' ועובד כסדר האמור בפרשה. ואם כן הפסוק 'ובא אהרן' נכתב כסדר, משום אהרן בשעת ימות השנה. עד כאן דברי הגאון, ותורת אמת היתה בפיהו ושפתיים יישק.

בשעה טובה אנו מתחילים בסדרת שיעורינו על מסכת יומא. בעזרת ה' במהלך השיעורים נלבן באופן מקיף ושיטתי את סדר עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים. בשיעור זה, הפותח את סדרת השיעורים, נעסוק בפרשיית סדר העבודה שבתחילת פרשת אחרי מות, ודרכה נפתח את השאלות היסודיות הקיימות בעניין זה.

התורה פותחת את פרשת אחרי מות באיסור הכניסה אל הקודש "בכל עת":

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן, בקרבנתם לפני ה' וימתו. ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת, אל פני הכפרת אשר על הארן ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת. (ויקרא טז, א-ב)

כתובים אלו מלמדים על איסור ביאה "בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת", ומהם עולה כי הואיל ושם שורה השכינה – כניסה לקודש הקדשים ללא היתר גורמת למיתה<sup>1</sup>.

הכתובים ממשיכים ומפרטים את אופן כניסת הכהן הגדול לקודש הקדשים:

בזאת יבא אהרן אל הקדש, בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה. כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף, בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו

<sup>1</sup> כן מבאר רש"י [שם, ב]: "כי בענן אראה – כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני. ולפי שגלוי שכינתי שם, יזהר שלא ירגיל לבא".

ולבשם... ולקח מלא המחיתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה, והביא מבית לפרכת. ונתן את הקטרת על האש לפני ה', וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות. [שם, ג-יג]

לכאורה, העבודות המפורטות בכתובים אלו באות על מנת לאפשר את כניסת הכהן הגדול לקודש הקדשים. על פי זה, הכתוב "וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות" מורה כי הקטרת הקטורת בקודש הקדשים היא המונעת את מיתת הכהן הגדול.

כהבנה זו כותבים רבים ממפרשי התורה:

כי בענן אראה על הכפורת – לפי פשוטו, שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפרת, כדכתיב 'ודיברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים', ואם יראה הכהן ימות. לפיכך כשיכנס ביום הכיפורים ציוהו הקב"ה להקטיר קטורת בפנים תחילה להחשיך את הבית בענן הקטורת, ואחר כך יביא דם הפר ודם השעיר. [רשב"ם שם, ב]

כי בענן – הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת שיעשה ענן, ולא יראה הכבוד פן ימות.

[ראב"ע, שם]

ונתן את הקטרת – שהרי נאמר למעלה 'כי בענן אראה על הכפורת', וכדי שלא להסתכל בשכינה כדכתיב 'כי לא יראני האדם וחי', צריך להחשיך את הבית תחלה בנתינת הקטרת זהו שנאמר 'וכסה ענן הקטרת את הכפרת', ואחר כך יביא את הדמים שם. [חזקוני שם, יג]

עם זאת, מלבד כתובים אלו, עיקרה של הפרשייה אינו עוסק באופן הכניסה אל קודש הקדשים, אלא בסדר עבודות כפרת המקדש והעם הנעשות ביום הכיפורים:

והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו... וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם. וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו, וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל. ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו... וכפר בעדו ובעד העם... וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר, ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה. [שם, ו-לד]

בפסוקים אלו מבואר כי מגמת עבודות אלו – שחלק מרכזי מהן נעשה בקודש הקדשים – היא כפרת הקודש, אוהל מועד, הכהנים והעם. לפי זה, עבודות אלו אינן באות כדי לאפשר את הכניסה לקודש הקדשים, אלא להיפך: הכניסה לקודש הקדשים נעשית כדי לקיים עבודות אלו ובאמצעותן לכפר על הקודש.

נראה כי מגמות אלו אינן סותרות זו את זו, אלא קיימות שתיהן זו לצד זו. מחד, 'סדר העבודה' נעשה כדי לאפשר את הכניסה אל קודש הקדשים, גם שלא לשם כפרה; ומאידך, 'סדר העבודה' – ובכלל זה הכניסה לקודש הקדשים – נעשה לשם כפרת הקודש ולשם כפרת ישראל.

הבנה זו עולה מתוך חידושו הגדול של הגר"א ביחס להיתר הכניסה לקודש הקדשים שלא ביום הכיפורים. המשנה במסכת כלים קובעת שהיתר הכניסה לקודש הקדשים מוגבל ליום הכיפורים בלבד:

קודש הקדשים מקודש מהם, שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה.

[כלים פ"א מ"ט]

אולם הגר"א מחדש שקיים בעניין זה הבדל בין אהרן הכהן לשאר הכהנים הגדולים:

שדוקא שאר כהנים גדולים אסורים לכנוס לקדשי קדשים אלא ביום הכפורים, אבל אהרן היה מותר לכנוס בכל שעה ושעה רק שיכנוס בסדר העבודה שנאמר בפרשה זו.

[חכמת אדם סוף הלכות אבלות]

לדברי הגר"א, הגבלת מועד הכניסה אל קודש הקדשים ליום הכיפורים, אמורה רק לכהנים הגדולים שכינהו אחרי אהרן הכהן. לאהרן הכהן הותרה הכניסה לקודש הקדשים בכל עת, אלא שקודם לכך היה עליו לעשות את העבודות האמורות בפרשייה זו.<sup>2</sup>

דברי הגר"א מבוססים על ההבנה דלעיל שיש לסדר העבודה שתי מגמות: גם היתר הכניסה לקודש הקדשים, וגם כפרה על העם והמקדש. בהתאם לכך, לאהרן הכהן הותרה הכניסה לקודש הקדשים באמצעות עבודות אלו גם שלא ביום הכיפורים.

דברי הגר"א מבוססים על הנאמר במדרש רבה:

אמר רבי יהודה ברבי סימון: צער גדול היה לו למשה בדבר הזה, אמר אוי לי שמא נדחף אהרן ממחיצתו... אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לא כשם שאת סבור, לא עת לשעה ולא עת ליום ולא עת לשנה ולא עת לשתיים עשרה שנה ולא עת לשבעים שנה ולא עת לעולם, **אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס, ובלבד שיהא נכנס בסדר הזה.** [ויקרא רבה כא, ז]

מדברי המדרש עולה שהכניסה אל הקודש הותרה לאהרן בכל זמן<sup>3</sup>, אלא שהיה עליו להקדים את סדר העבודה המפורט בפרשייה<sup>4</sup>.

עם זאת, במדרש הגדול מופיעה שיטה שונה:

דבר אל אהרן אחיך וכו' – יכול אימתי שירצה יביא כסדר הזה ויבוא? דבר הלמוד מסופו: 'אחת בשנה' – אחת בשנה הוא נכנס, אינו נכנס כל זמן שירצה. [מדרש הגדול ויקרא א, ב]

לפי מדרש זה, הכניסה לקודש הקדשים הותרה, גם לאהרן הכהן, רק "אחת בשנה" – ביום הכיפורים לצורך עבודות הכפרה הנעשות ביום זה.

ובשיטה זו נוקטים רש"י והרמב"ן:

בזאת יבא אהרן וגו' – ואף זו לא בכל עת, כי אם ביום הכיפורים, כמו שמפורש בסוף הפרשה: 'בחדש השביעי בעשור לחודש'. [רש"י שם, ג]

<sup>2</sup> ניתן לטעון שחילוק זה נובע מייחודיותו של אהרן הכהן, אך המשך חכמה [ויקרא טז, ג] מבאר כי החילוק מבוסס על ההבדל בין השראת השכינה שבמדבר להשראת השכינה בארץ ישראל: "ונתגלה לנו טעמו על פי מה שכתב הספורנו בסוף אמור, הא שכתוב בקטורת ובהטבה 'אהרן', משום שבאותן ארבעים שנה היה הענן שורה על המשכן יומם ולילה, וכמו שכתוב: 'כי ענן ה' על המשכן יומם'. ולכן בעבודות שבהיכל ששם היה ענן ה', היה דינו אותן ארבעים שנה כמו ביום הכיפורים, שכתוב בו 'כי בענן אראה על הכפורת', ודברי פי חכם חן. ולכן כל אותן ארבעים שנה היה לו רשות להיכנס בסדר הזה כמו כהן גדול ביום הכיפורים". על פי דברי המשך חכמה, ההפרדה הברורה בין קודש הקדשים, מקום השראת השכינה, לבין הקודש, הייתה קיימת רק בארץ ישראל. במשכן, לעומת זאת, השכינה הייתה שורה בבית כולו, ולכן כשם שאהרן היה נכנס דבר יום ביומו לקודש, כך הוא היה יכול להיכנס לקודש הקדשים – כאשר עושה את 'סדר העבודה' המיוחד לכך – בכל ימות השנה.

<sup>3</sup> וכן עולה ממדרש שמות רבה [לה, ח]: "כך אהרן היה נכנס בכל שעה לבית קדשי הקדשים ואלולי זכיות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול להכנס, למה? שהיו מלאכי השרת שם".

<sup>4</sup> אמנם, עי' זית רענן [לבעל המגן אברהם על ילקוט שמעוני ויקרא טז, ב ד"ה בכל עת] ופנים יפות [ויקרא טז, ב ד"ה במדרש] המבארים את דברי המדרש באופן אחר, שהוא אינו עוסק בכניסה לקודש הקדשים אלא בכניסה להיכל, שהיא אכן מותרת "בכל עת".

וטעם בכל עת – בעבור שכבר הזכיר יום הכיפורים, שאמר 'וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה', אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק 'בזאת', כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכיפורים.  
[רמב"ן שם, ב]<sup>5</sup>

לעיל טענו שיש ל'סדר העבודה' מגמה כפולה: הוא נעשה גם כדי לאפשר את הכניסה אל קודש הקדשים, וגם כדי לכפר על הקודש ועל ישראל, וראינו כי דברי הגר"א מבוססים על הבנה זו. ייתכן עם זאת, ששיטת מדרש הגדול (בה נקטו רש"י והרמב"ן) חולקת על דברים אלו מיסודם, ולדידה 'סדר העבודה' בא רק כדי לכפר על המקדש ועל ישראל. על פי הבנה זו, כניסה לקודש הקדשים לצורך עבודות הכפרה ביום הכיפורים אינה צריכה היתר; שכן דווקא כניסת האדם ביוזמתו לקודש הקדשים מחייבת מיתה<sup>6</sup>, אך כניסה לקודש הקדשים במסגרת עבודת הקודש הנעשית בציוויו של מקום אינה ממיתה אלא מביאה חיים וברכה.

עם זאת, שיטת מדרש הגדול וסיעתו יכולה להתבאר באופן אחר. ייתכן וגם שיטה זו מודה כי יש ל'סדר העבודה' שתי מגמות שונות: גם היתר הכניסה לקודש הקדשים וגם עבודות כפרת הקודש וישראל. על פי הצעה זו, אמנם אין אפשרות להיכנס לקודש הקדשים שלא ביום הכיפורים במסגרת עבודות הכפרה, אך אף על פי כן – הכניסה לקודש הקדשים דורשת עבודות מיוחדות שיאפשרו את הכניסה למקום השראת השכינה. וכך, לסדר עבודות יום הכיפורים יש אופי כפול: הן גם מתירות את הכניסה לקודש הקדשים, וגם מכפרות על המקדש ועל ישראל.

בדברינו עסקנו במהותן ומגמתן של עבודות יום הכיפורים: האם הן רק חלק מהליך הכפרה, או שיש להן משמעות נוספת – היתר הכניסה לקודש הקדשים. לסיום השיעור נעיר שתי הערות נוספות:

- א. עסקנו באופן כללי בעבודות הכפרה, אך הכתוב מלמד על שלוש כפרות שונות הנעשות ביום הכיפורים [ויקרא טז, לג]: "וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר". התורה מגדירה שביום הכיפורים הכהן הגדול מכפר גם על המקדש, גם על הכהנים וגם על ישראל. כפרות אלו נעשות על ידי קרבנות נפרדים: השעיר הנעשה בפנים (בן זוגו של השעיר המשתלח) מכפר על טומאת המקדש, הפר מכפר על הכהנים, והשעיר המשתלח מכפר על ישראל.
- ב. בנוסף לקרבנות המפורטים בפרשת אחרי מות, הבאים כחלק מסדר עבודות הכפרה, קרבים ביום הכיפורים קרבנות נוספים – התמידים והמוספים המפורטים בפרשת פינחס [במדבר טז, ז-יא]. בהתאם לכך, יש לעיין ולדון ביחס בין קרבנות שתי הפרשיות. בעזרת ה' נעסוק בעניינים אלו בהמשך סדרת השיעורים.

בשיעור הבא בעזרת ה' נעסוק בחובת פרישת כהן גדול בשבעת הימים שלפני יום הכיפורים.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

[lshlomo26@gmail.com](mailto:lshlomo26@gmail.com)

<sup>5</sup> נראה ששיטה זו נסמכת על המשנה בכלים דלעיל [פ"א מ"ט]: "קודש הקדשים מקודש מהם, שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה", ממנה עולה שאין היתר להיכנס לקודש הקדשים שלא ביום הכיפורים (והיא אינה מקבלת את חידושו של הגר"א המבחין בין אהרן הכהן לשאר הכהנים).

<sup>6</sup> בדומה לנדב ואביהוא שהביאו אש זרה "אשר לא צוה אותם" [ויקרא י, א].

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל  
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל